

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.6.2023.291432>

ФАДЕЄВА К. В.

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри загального і спеціалізованого фортепіано (Київ, Україна).

Fadeyeva, Kateryna. Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music. Doctor of Art Criticism, Professor, Professor at the Department of General and Specialized Piano (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2329-469X>

© Фадєєва К. В., 2023.

ЄРМАКОВ В. В.

Київська дитяча школа мистецтв № 1. Викладач-методист (Київ, Україна).

Ermakov, Viktor. Kyiv Children's School of Arts No. 1. Methodist teacher (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-7635-7981>

© Єрмаков В. В., 2023.

ФОРТЕПІАННІ ЦИКЛИ

«ДИТЯЧІ СЦЕНИ» РОБЕРТА ШУМАНА І «24 ДИТЯЧІ П'ЄСИ» ВІКТОРА КОСЕНКА: ОБРАЗНО-ДРАМАТУРГІЧНІ ПАРАЛЕЛІ

PIANO CYCLES

“CHILDREN’S SCENES” BY ROBERT SCHUMAN AND “24 CHILDREN’S PLAYS” BY VIKTOR KOSENKO: IMAGINARY AND DRAMATURGICAL PARALLELS

«Дитячі сцени» Р. Шуман створив навесні 1838 року. Поява циклу пов'язана з особистими переживаннями композитора і викладена в одному з його листів до Клари Вік від 17 березня 1838 року. У цьому листуванні з майбутньою

дружиною Шуман зазначив, що його особливо вразило одне з її висловлювань. Вона писала, що іноді він поводить себе як дитина. Саме цей вислів спонукав композитора створити цикл, який став своєрідною подорожжю Маестро в чарівний, зворушливий світ образів, вражень і картин його дитинства.

Цикл містить 13 п'єс: «Про чужі країни і людей» («Von fremden Ländern und Menschen», *соль мажор*), «Курйозна історія» («Kuriose Geschichte», *ре мажор*), «Гра в піжмурки» («Hasche-Mann» *сі мінор*), «Дитя, що благає» («Bittendes Kind», *ре мажор*), «Цілковите щастя» («Glückes genug», *ре мажор*), «Важлива подія» («Wichtige Begebenheit», *ля мажор*), «Мрії» («Träumerei», *фа мажор*), «Біля каміна» («Am Kamin», *фа мажор*), «Лицар на конику» («Ritter vom Steckenpferd», *до мажор*), «Не надто серйозно» («Fast zu ernst», *соль-дієз мінор*), «Страшилка» («Fürchtenmachen», *соль мажор*), «Дитя, що засинає» («Kind im Einschlummern», *мі мінор*), «Говорить поет» («Der Dichter spricht», *соль мажор*) [Schumann, Nr 2301, S. 61–75].

У тональному плані циклу переважають мажорні тональності. Перша й остання його п'єси написані в тональності *соль мажор*, яка утворює своєрідну арку, що інтегрує твори «Дитячих сцен» в одне ціле.

Музикознавчий аналіз образно-драматургічної сфери циклу «Дитячі сцени» Р. Шумана дав змогу виявити чотири вектори: жанровий, сюжетний, персонажний та особистісно-психологічний [докладніше див.: Фадеєва, Ермаков, 2021, с. 30–31].

1. Жанровий — танець «Важлива подія».
2. Сюжетний — «Курйозна історія», «Гра в піжмурки», «Страшилка».
3. Персонажний — «Дитя, яке благає», «Лицар на конику», «Дитя, яке засинає», «Говорить поет».
4. Особистісно-психологічний — «Про чужі країни і людей», «Цілковите щастя», «Мрії», «Біля каміна», «Не надто серйозно».

Музичний матеріал творів характеризується особистісно-психологічною спрямованістю в поєднанні з дитячою безпосередністю, відтворенням тендітно-почуттєвого, емоційного

світосприйняття. Водночас в образно-драматургічному плані втілені глибокі, серйозні почуття-переживання, які справляють вплив на юних виконавців і сприяють їх дорослішанню. Найповніше це виявляється у творах «Важлива подія» (№ 6), «Мрії» (№ 7), а особливо у двох завершальних п'єсах «Дитя, що засинає» (№ 12, *мі мінор*) і «Говорить поет» (№ 13, *соль мажор*), які об'єднуються тональним паралелізмом (*мі мінор* — *соль мажор*). Перша з них — «Дитя, що засинає» несподівано закінчується субдомінантовим акордом, чим спрямовує виконавця-слухача на зміну настрою та нові сентенції. Друга — «Говорить поет» (композитор і поет для Р. Шумана тотожні поняття) — це своєрідне монологічне узагальнення композитора, яке, незважаючи, на тональність *соль мажор*, вражає глибиною душевних терзань. Найбільш виразно це втілено в коді: Р. Шуман використовує паузи на сильних долях тактів, імітуючи зітхання і тим самим посилюючи драматичність твору.

Фактурний виклад насичений різноманітними виражальними засобами. У його розвитку переважає поліфонізація музичної тканини, акордово-октавний виклад, розкладені акордові послідовності в поєднанні з інтервальним наповненням середнього голосу, зіставленням реєстрових і динамічних фактурних планів, використанням «запитальних» інтонацій, мелодичних фігурацій, синкопованого ритму.

Образно-драматургічний аналіз циклу Р. Шумана «Дитячі сцени» можна застосувати й до «24 дитячих п'єс для фортепіано» В. Косенка [Косенко, 1938.]. Він дасть змогу розглянути чотири вектори: жанровий, сюжетний, пейзажний та персонажний, спільні й відмінні порівняно з п'єсами Шумана. Так, у В. Косенка:

1. Жанровий вектор охоплює марш, пісню, танець, художній етюд («Піонерську пісню», «Українську народну пісню», «Вальс», «Польку», «Мелодію», «У похід», «Колискову пісню», «Етюд», «Мазурку», «Танкову», «Марш будьонішів», «Токкату»).

2. Сюжетний — «За метеликом», «Ранком у садочку», «Дощик», «Скакалочку», «Гумореску», «Казку», «Балетну сценку».

3. Пейзажний — «На узліссі», «Пастораль».

4. Персонажний — «Петрушку», «Не хочуть купити ведмедика», «Купили ведмедика».

Структурний аналіз дає змогу констатувати, що твори альбому ілюструють і вводять у практичну площину всі 24 тональності, розміщені за кварто-квінтовым колом.

Крім того, такий образно-драматургічний аналіз дає підстави для структурних узагальнень, а саме: перші дванадцять п'єс (№№ 1–12) Альбому композитор поєднує дієзними бемольними тональностями. У першому дієзному блоці функціонують тональностями, наступні дванадцять (№№ 13–24) — чотири вектори: жанровий, сюжетний, пейзажний і персонажний: у другому блоці — лише два, жанровий і сюжетний. Отже, у циклі В. Косенка помітні логіко-конструктивні закономірності, на відміну від «Дитячих сцен» Р. Шумана.

Альбом «24 дитячі п'єси для фортепіано» В. Косенка демонструє майстерність композитора, його знання, розуміння зацікавленень і психології сприйняття юних виконавців. Фортепіанний стиль цих творів природний, доступний для дитячого уявлення більш раннього віку, ніж у Р. Шумана. П'єси Альбому не містять «... складних для дитячого слуху співзвуч, гармонічна мова збірника відображає почерк автора. Це виявляється в терцієвому та однойменному зіставленнях тональностей, у хроматизації ладу, в застосуванні домінантнонакордів, в альтераціях акордів та у принципі секвенційного розвитку. Характерним є часте вживання у басу паралельних квінт, що, очевидно, пов'язано з впливом народної інструментальної музики» [Олійник, 1977, с. 138].

У творах В. Косенка спостерігаються полегшені варіанти різноманітних форм його фактури. Серед найбільш типового фактурного розвитку вкажемо на рух паралельними інтервалами, мелодичні фігурації, витриману в партії середнього голосу гармонічну лінію, органні пункти (переважно на слабких долях такту), регістровий і динамічний фактурні плани. Косенковий виклад музичного матеріалу надзвичайно піаністичний, вирізняється позиційністю й узгодженістю рухів обох рук (ідеться про паралельність і симетричність).

Художньо-образні завдання Альбому «24 дитячі п'єси для фортепіано» сприяють набуттю піаністичних навичок. Пріоритетність у розвитку виконавських навичок надається кантиленній грі, оволодінню виразною широкою кантиленою. Важливим композиторським прийомом виявляється симультанність у цезурності піаністичних рухів із цезурами мелодичних ліній. Окрім кантиленної гри, твори Альбому пов'язані зі сферою ігрових образів, спрямованих на розвиток моторної техніки, зокрема стакатного руху, техніки стрибків, дрібної техніки, різноманітного поєднання штрихів.

Часовий проміжок між створенням фортепіанних циклів Р. Шумана «Дитячі сцени» і В. Косенка «24 дитячі п'єси» становить майже 100 років. Проте між ними є символічний зв'язок. Образно-драматургічний аналіз двох циклів виявив функціонування чотирьох векторів: у Р. Шумана — жанровий, сюжетний, персонажний і особистісно-психологічний, у В. Косенка спільні з Р. Шуманом три вектори — жанровий, сюжетний і персонажний; відмінним у В. Косенка є пейзажний. Обидва цикли створюють логічну послідовність у становленні образно-почуттєвого світу дитини: Альбом В. Косенка готує виконавця-початківця до сприйняття і виконання Шуманових «Дитячих сцен».

Список використаної літератури і нотних джерел

Література

1. Олійник О. С. Фортепіанна творчість В. С. Косенка. Київ : Наук. думка, 1977. 152 с.
2. Шамаєва К. І. З архіву Віктора Косенка // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 115, кн. 1 : Доля митця в реаліях культурно-історичних процесів першої половини ХХ століття : зб. ст. Київ, 2016. С. 53–68.

Нотні джерела

1. Косенко В. С. 24 дитячі п'єси для фортепіано / ред. О. Губерман. Харків : Мистецтво, 1938. 60 с.
2. Schumann R. Kinderszenen Op. 15 für Klavier zu 2 Händen. Leipzig : C. F. Peters, 1967.